

STANOMIR PETROVICI

SAGA SĂRMANILOR

CUPRINS

Cercurile concentrice al literaturii de frontieră
și/ sau durata inefabilă a lui Miroslav-Gheorghe p. 7

Prolog 23

Locuri de obârșie... 27

Întoarceri în timp 30

Începuturi 35

Drumul deznădejzii 42

Din copilărie 45

Crâmpoie de viață 51

Timpuri amare... 54

Teama... 57

Cu familia și prietenii 63

Nea Mitru 66

La școală 71

La moară... 81

Frământări 87

Necazuri de familie... 93

Sava și fetele sale 103

Griji, în lupta pentru limitarea sărăciei 106

Pățanii imprevizibile... 109

Mama mea, cu gloanțe-n păr... 114

Zbuciumul celor rămași... 124

„Durch leiden freude” 127

De Sfântul Gheorghe... 130

Evica 132

Pățaniile lui Eci 136

Argeșanca... 143

Prin Argeș 149

Alte încercări... 155

La biserică	159
Profesorul	163
Florin	165
Anul 1989...	167
Fuga tinerilor din România	169
Ion Busuioc	173
Zbuciumul unor zile din decembrie...	175
Noi începuturi...	195
Duhul apelor	200
Venerabilul...	204
Domnul Ion Rațiu	212
Pe un picior de plai	215
În politică, alături de liderul liberal Nicolae Cervei	224
Prin procese, scrutări din timp	232
Încercări...	242
Corupție fără pedeapsă	246
Din ce a fost și ar trebui să fie...	248
Reîntâlnirea	252
Revederea...	259
Iudith...	265
Întâlniri amicale	274
Curiozități lumești...	283
Răstălmăcirea	287
Glasul sângelui	298
Surorile	308
Gândurile unui om simplu	319
Întâlniri de suflet	323
Povestea cărbunelui și a cristalului	329
Între speranță și împliniri...	331
Din cotidian...	336
Singurătate	341
Zile de neuitat	346
Petrecerea	352
Schimb de opinii...	356
În loc de epilog	370

Locuri de obârșie...

Din pusta ungară către Banatul românesc, pe lângă păduricea din lunca Mureșului, se porneau aproape întodeauna mai toate vânturile ce aduceau norii încărcăți cu ploaie curată sau cu grindină, însoțiți deseori de tunete, fulgere și uneori trăsnete sau nori aducători de zăpadă în valuri de nea, care îmbrăcau cu o haină albă, pufoasă, bogată și ocrotitoare humusul negru timișean din cea mai mănoasă câmpie a continentului nostru. Toate împlineau bogăția câmpiei în care se însămânțau în fiecare toamnă sau primăvară grâu, porumb, orz, ovăz sau trifoi, fiind străjuite de livezi cu pomi fructiferi sau podgorii de viță de vie.

Iarna, din luna ianuarie a anului '47, a încărcat toată zona cu o zăpadă de până la un metru și jumătate, îmbrăcând câmpia timișeană de parcă pregătea pământul din cornul abundenței, prevestind strângerea unei recolte bogată de grâne. Zăpada adusă de norii plumburii se scurgea din ceruri și umplea în aceeași măsură atât așezările cu străzile, curțile caselor și grădinile acestora, cât și sufletele lor de țărani de prin părțile locului... Se putea circula doar cu ajutorul săniilor trase de cai. Frigul respira deopotrivă prin nările cailor și prin ale oamenilor, scoțând rotocoale de aburi plini din suflarea lor vie.

Bineînțeles că toate deplasările oamenilor erau legate de rezolvarea a tot soiul de treburi de pe lângă casă, după care se mișcau repezitor lângă sobele lor până să se culce, zgribuliți ca să alunge frigul, frecându-și mâinile reci sau hainele de pe corp, pentru a se încălzi.

Într-o dimineață de sfârșit de ianuarie sătenii mergeau pe jos, însoțiți doar de scârțâitul zăpezii care ieșea de sub încălțările lor, fiindu-le

greu să înoate printre nămeții adunați din ninsorile care nu se mai opreau. Unii mai cu stare mergeau cu săniile, alunecând ușor pe ulița înzăpezită. Erau mânați la drum, numai de nevoile stringente propuse pentru a fi îndeplinite pentru acea zi de iarnă.

Tot așa făcuse și Catîța, soția lui Branco Alexandru Petrovici, care se întorcea acasă cu copilul ei abia născut pe 24 ianuarie, 1947, la spitalul orașului Sănnicolau Mare. Sania aluneca ușor, lăsând urmele tălpicelor sale de-a lungul străzii prin zăpada așezată în ultimele zile de ianuarie. Trecând prin fața Bisericii Sârbe din centrul localității, fugitiv, tânăra mamă a primului ei fiu a îndreptat privirea către lăcașul sfânt și-a făcut repede semnul crucii, apoi a spus repede în gând o rugăciune către Dumnezeu. Ținea pruncul înfășurat în niște cârpe albe, flanelate, lipindu-l strâns la piept ca să nu înghețe până să ajungă la locuința lor sărăcăcioasă, aproape de marginea orașului din cartierul Capu Satului.

Era o zi fericită pentru ei. În casa pantofarului se născuse un băiat. Frigul lăsat odată cu înserarea răzbătea în singura lor cameră unde se făcea focul și în care se adunau să se încălzească spre a le fi, cât de cât mai suportabil, aerul rece adus de afară odată cu deschiderea ușii de la intrare. Camera locuită era slab luminată de lampa cu petrol, ca în mai toate casele, pentru că orașelul nu era conectat încă la rețeaua de curent electric.

Se știe că Timișoara a fost primul oraș din Europa, de la mijlocul secolului al XIX-lea, alimentat cu energie electrică și asta prin grija și sprijinul austrieilor, puterea imperială ce stăpânea vremelnicele Banat Unit în Imperiu, fără a fi despărțit, cum este azi, în cele trei țări. În nopțile reci se vedea vâlvătaia misterioasă și veselă a limbilor de foc, inelele lemnurilor de jar ce degajau căldura și conturau ca într-un vis imaginația privitorului. Așa era și starea celor din casă dar și a multor concitadini de-ai lor din micul orașel agricol.

Mama mea, a doua soție a lui Branco - tatăl meu, era mai tânără ca el cu aproape 18 ani. Născuse un băiat destul de zdravăn, cu toate greutățile și viața tristă din septembrie 1944, când Catita a rămas orfană de război iar rudele ei apropiate din Sânnicolau Mare, unde a stat imediat după tragedia familiei de la sfârșitul războiului, au măritat-o repede, ca să nu mai aibă o grijă în plus. Pentru ca imaginea bunicului meu să rămână vie în memorie și în timp, mama mea voia să-mi dea numele tatălui ei, Stanomir. Numele Stanomir vine din limba slavă, de la cuvântul „Stanovlenie” sau „ustanovlenie” ce ar însemna „Cel ce impune pacea”. Însă tatăl meu avea să-mi pună un alt nume de botez, acela de Miroslav-Gheorghe. Miroslav înseamnă „slavă păcii” și Gheorghe, după numele patronului familiei Petrovici, care era Sfântul Gheorghe.

Obârșia familiei tatălui meu, Petrovici, pornea cu arborele genealogic al familiei bunicului meu din partea tatălui, a strămoșilor mei, care nu era încă elucidată pentru mine. Poate mai târziu voi reuși să clarific și această chestiune, dar asta numai după mai multe cercetări. Familia și-a fixat existența pe meleagurile bănățene, cu ramuri duse în timp, mai departe, pe alte meleaguri din țară și străinătate.

Timpul se rostogolea ușor în fiecare spațiu, inclusiv în micul orașel de frontieră din vestul României, în fiecare casă, unde sălășuiu sufletele lor blânde, așezate, indiferent de naționalitățile care compuneau această comunitate ce locuiau fie în zone compacte, fie amestecați, alcătuind acea emulație cosmopolită, civilizatoare potrivit regulilor acceptate și respectate de toți: români, germani, sârbi, unguri, bulgari și țigani.

Întoarceri în timp

În aceste locuri molcome, lângă străvechea cetate și capitală a Banatului de la Morisena, până în anul de grație 1241 își duc viața din „illo tempore” o comunitate de oameni dintr-o așezare în care azi se află Cenadul, la marginea localității mele natale, Sânnicolau Mare. Sânnicolau Mare este un orașel care poartă același nume cu mănăstirea de pe Lunca Mureșului.

Vechea Cetate Morisena, capitală a Banatului reunit până în 1241, „Urbs Morisena”, Morisgrad în slavonă, Morosvar în maghiară sau Cetatea Murășului - cum îi vor spune strămoșii românilor bănățeni, a fost cetatea voievodului Glad și a fiului acestuia Ahtum, ucis de trădătorul Cinadinus din porunca regelui ungar Ștefan cel Sfânt. Morisena, așezată pe arealul teritoriului Cenadului, care cuprindea și o parte a Sânnicolaului Mare de astăzi, a fost descrisă de istoricii Anonymus în marea și mica legendă a Sfântului Gerhard, ce avea să fie rasă din temelii în anul 1241, în urma invaziei hoardelor asiatice a tătarilor veniți din Mongolia – prin cuceririle temporare cu mari repercusiuni la nivel planetar. Orașul avea mai multe zone sau mici cartiere, aliniate ordonat după sistemul austriac: în cartierul Sighet erau români și sârbi, în comuna germană sau Sânnicolau German, stabiliți prin colonizarea din anii 1752-1765, erau germani-șvabi veniți din regiunea Saarului sau Baderului din Germania și mai era cartierul Capu' Satului, sau Capătul Satului, unde erau români aduși din zona Bihorului - Abrud. În cartierul Slatina majoritatea erau români amestecați cu sârbi, unguri și bulgari iar la margini locuiau și

familii de țigani, destul de liniștiți, fiecare cu rostul lor. În cartierul Bujac erau români, unguri, sârbi și câteva familii de germani.

În principala zonă a orașului exista și se poate vedea și acum, pe malul drept al pârâului Aranka, splendidul castel al grofului Nako, construit în anul 1864, de contele Kalman Nako și soția lui contesa Berta Nako. Contele Nako - conte de Szentmicloș, cu numele adevărat Nacu, era după unii grec, după alții aromâno-macedonean convertit ulterior la catolicism.

A fost și a rămas o familie celebră a regiunii. Odată instalată în zonă, pe lângă averea adusă în locurile unde s-au stabilit, timp de peste două secole s-a îmbogățit și mai mult. Pe malul celălalt al Mureșului, pe lângă orașul Mako, se afla vechiul castru roman al legiunii Gemina, una din legiunile conduse de împăratul Traian care a cucerit, după cele două războaie dintre daci și romani, vechiul stat al strămoșilor noștri legendari.

Castelul grofului Nako este o minune arhitectonică bine construită, cu trei intrări dintre care una oficială, somptuoasă, pentru grof și familia sa precum și pentru invitații săi avuți, diferiți de lumea sărmanilor ale căror case erau așezate, sau mai bine zis, fuseseră împrăștiate în jurul castelului până la sistematizarea străzilor odată cu venirea populației germane din Bader și din Austria.

La demisol are mai multe încăperi administrative laterale, despărțite de un lung coridor cu anexe. La parter se găsește un mare salon pentru oaspeți, înconjurat de alte camere pentru deservire. Marele salon are trei intrări și o scară ce urcă la cele două etaje, unde erau camerele grofului, ale soției sale și ale membrilor familiei dar și cele pentru invitați săi. O altă ieșire din salon dădea la o verandă ce ducea în grădinile splendide care înconjurau castelul ajungând până la malul pârâului Aranka. De la etajul doi al castelului, pe o altă scară, se ajunge la turnul sau donjonul castelului, cu trei nivele și un demisol. Ultimul etaj al turnului duce spre o terasă hexagonală care dezvăluie și acum privirilor, la orizontul punctelor

cardinale, întreaga panoramă a împrejurimilor castelului. Tot în saloanele castelului grofului Nako aveau să fie auzite prima oară acordurile muzicii celebrilor Liszt, Bartok sau operetele, „Silvia”, „Vânzătorul de păsări” ori minunatele valsuri ale lui Strauss.

Astăzi acest obiectiv turistic din centrul orașului, străjuit de copaci exotici, salcâmi japonezi, arbori Soffra cu florile lor de un crem spre alb și de frumoșii copaci de ginko biloba, aduși din îndepărtata Chină, este unul dintre simbolurile căutate de cei ce trec prin această mică urbe.

Tot aici a fost descoperită și celebra „Comoară de la Sânnicolau Mare.” După cum se știe, comoara a fost găsită de către o familie de sârbi de-a lui Sava Vuin în cartierul Sighet, în anul 1799, și a fost preluată de autoritatea imperială austriacă, stăpânitoarea regiunii de atunci.

Tezaurul, de o rară frumusețe și de o înaltă valoare arheologică, artistică și științifică, alcătuit din 23 de piese din aur, a fost luat și așezat încă de pe atunci de puterea imperială austriacă de la Viena, în Palatul de artă Schonbrunn. Comoara este așteptată și acum de poporul român, în mod legitim pentru a fi restituită României.

Groful Christoph Nako va ctitori biserica sârbească din oraș construită între ani 1783-1787, unde se vor ruga ortodocși români și sârbi până la ridicarea bisericii ortodoxe române. Groful Șandor I Nako va ctitori între anii 1814-1824 și Biserica Romano-Catolică. În fața frumoasei biserici a fost înălțată statuia ctitorului ei. Sandor Nako III, care ajunsese guvernator al orașului liber Fiume, astăzi Rijeka. În anul 1899 se construiește o biserică unită greco-catolică, pierdută în timpul comunismului, în oraș existând o sinagogă evreiască din anul 1794, pentru cei circa 800 de evrei stabiliți în oraș, lăcaș de cult în prezent demolat. Au mai rămas doar trei cimitire evreiești ca semn istoric al prezenței lor pe aceste meleaguri, în frumoasa cosmopolită localitate.

Tot aici, familia contelui Nako înființează prima școală agricolă de pe teritoriul României, la începutul secolului al XIX-lea, în care se pregăteau

și copiii de țărani români, germani, maghiari și de alte naționalități. Tot aici era și Școala Superioară de Fete, care a fost patronată de Ordinul „Notre-Dame” din Timișoara și va da numele viitoarei mănăstiri a orașului.

În Sânnicolau Mare, s-a născut celebrul muzician maghiar Bella Bartok. El a fost culegător de folclor și a dus doina românească în lume cu celebra sa muzică simfonică concertată în Europa și în America, la New-York. În prezent castelul renovat este Casă de Cultură și muzeu dedicat fiului orașului natal, celebrul muzician Bella Bartok.

Cel mai important director și inițiator al acestui muzeu a fost profesorul de istorie Iulius Szocs. De asemeni, pe aici a trecut în popasurile din drumurile sale de întoarcere în țară de la Viena și Berlin, marele poet național Mihai Eminescu, stâlp al culturii românești. Toate acestea alcătuiesc o inestimabilă comuniune a locului, a spiritului oamenilor care au ascultat sunetul muzicii inegalabile a lui Bartok și cuvântul de aur ales din stihul marelui poet național Eminescu.

Prima statuie a marelui poet național român, din Banat și Transilvania și a treia din România, se va înălța la Sânnicolau Mare, pe 11 octombrie 1925, în fața fostei Școli Agricole. La inaugurarea festivă a statuii marelui poet va veni și poetul transilvănean Octavian Goga, precum și ministrul artelor de atunci, Ion Minulescu.

În frumoasa cuvântare a poetului Octavian Goga, rostită la Monumentul lui Eminescu de la Sânnicolau Mare, acesta a spus următoarele, „...pentru întâia oară într-un petec de pământ românesc dezrobît cade vâlul de pe chipul de bronz al lui Eminescu (...) o graniță se păzește sau cu un corp de armată, sau cu statuia unui poet legată de inimile tuturor. Ați ales-o pe cea mai tare, ați ales un poet, cum v-au povățuit impulsurile unui popor de artiști. Lăsați-mă să vă mulțumesc, având acest drept printr-un zbugium îndelung pe urmele învățătorului.” (Octavian Goga, 1927, p. 41-44).

La solemnitate, Ștefan Cioroianu, vorbind de nemuritorul Eminescu spune: „sufletul lui Eminescu a fost cea mai sfântă biserică în care a ars făclia dragostei de neam. În această biserică se află depozitate toate comorile poporului român.”

Tot familia Nako va mai construi și prima grădiniță pentru copii, în anul 1870, în Sânnicolau German dar și un spital al orașului pentru sănătatea cetățenilor localității. În curtea spitalului, care poartă numele contesei Berta Nako, în mijlocul unei grădini cu trandafiri, tronează statuia Sfintei Berta.

Tot prin susținerea grofului Kalman Nako s-au construit căile ferate pe linia Timișoara-Sânnicolau Mare-Szeged și linia de cale ferată Arad-Sânnicolau Mare-Kikinda.

Clipele se strecoară ușor prin sita timpului, fără oprire, în această localitate bănățeană ca peste tot în lume, odată cu răsuflarea vie a trăitorilor ei...

Începuturi

Primii doi ani din viață, ca la mai toți copiii, au trecut destul de ușor și repede. În casa noastră săracăcioasă dar foarte îngrijită, simțeam mireasma anotimpurilor, căldura sobei cu lemnele arzând mocnit sub strălucirea scânteilor din jar care zburau ca niște stelute sclipitoare, spre uimirea mea de copilaș aflat seara în pătuț.

Copilul din mine a făcut cunoștință, ca orice prunc, cu lumea înconjurătoare: pe mamă o recunoșteam după mirosul ei, după vocea blândă de alint așa cum o are fiecare mamă și pe care fiecare prunc abia născut o percepe. Pe ceilalți aveam să-i cunosc după timbrul vocii sau după contactul vizual cu ochi albaștri de lapte - cum li se spunea ochilor copiilor de până la șase luni, după care ochii mei aveau să devină căprui, de culoarea alunelor. Cu timpul voi percepe și lucrurile din lumea înconjurătoare, din camera unde creșteam odată cu gânguritul care prevestea silabisirea primelor cuvinte aflate în mintea mea de copil.

Zilele se scurgeau repede în clepsidra timpului. Fiecare clipă își punea amprenta pe micul meu trup, creșteam văzând cu ochii... Mintea nu prea pricepea profunzimea lucrurilor dar ele se întipăreau ca un vis viu în căpușorul meu de copil. Stăteam mai mult cu sora mea după tată, mai mare cu șase ani ca mine, Angela - o fată oacheșă, foarte drăguță, cu un păr negru ca pana corbului -, care nu mă scăpa din ochi.

După vreo cinci ani, în luna august, familia se mărește: se naște fratele meu mai mic, Ionică, sau cum se spune pe sârbește, Iovan, dar eu și mama o să îi spunem Ionică. Angela, va avea grijă cel puțin șapte ani, în special de mine.

Mama mea era o gospodină desăvârșită, curată și cuminte pentru tinerețea ei de atunci. Avea o educație tipic germană, pentru că ea s-a născut, a trăit și a învățat până la 17 ani, între nemți, în comuna Tomnatic, unde se afla o comunitate formată în majoritate de șvabi, oameni pricepuți și foarte gospodari. Când am împlinit cinci ani mama m-a învățat primii pași ai valsului și tangoului. La început am fost mai timid apoi am prins drag față de muzicalitatea plăcută a acestor dansuri, la modă pe aceea vreme nu numai pentru nostalgiei mai în vârstă dar și pentru tinerii care încercau să înțeleagă sensul și trăirea acestor melodii romantice.

Tatăl nostru ne-a mutat într-o casă cu chirie, pe strada Barițiu, la numărul 9, în cartierul Slatina, denumire pusă după zona mai puțin favorabilă cultivării grânelor, cu pământ mai bogat în sare față de cel arabil care predomină în câmpia bănațeană.

Petrovici Branco și româncea Vanca din familia lui Sauca, erau bunicii mei din partea tatălui. Deda, bunicul Branco, era pantofar printre altele, iar bunica mea casnică. Ei au avut șase băieți, pe tatăl meu, Branco Alexandru - fiul cel mai mare, pe unchii mei: Iuliu, Diura, Ioan, Pera și Sava - cel mai mic - și o singură fată, mătușa mea Milița. Bunicul, prin munca lui, își întreținea cu greu familia destul de numeroasă și gălăgioasă.

Tatăl meu, Branco Alexandru Petrovici, născut pe 29 decembrie 1911, avea numele și prenumele complet precum cel al regilor sârbi, deși o asemenea origine este pusă la îndoială. Era un om cumpătat, cu o vorbă liniștită și înțeleaptă „banul, ca să îl ai și să îl poți folosi, trebuie să îl legi în nouăzeci și nouă de noduri” spunea dânsul... Tata știa foarte bine acest lucru, mai ales după ce tatăl său și bunicul meu, Branco Petrovici, a plecat în America la San Francisco, lăsând-o pe soția sa acasă cu șapte copii. Singura lor speranță era că poate prin asta vor reuși să le fie mai bine!!

Când tatăl meu abia împlinise 12 ani a trebuit să lucreze la câmp, la treieratul grâului, la batoză. Frații săi mai mici nu vor uita niciodată